

Herolden

December 2006

Årgang 10 Nummer 4

Ildshow fra afslutningsfesten. Foto: Bjørn Ørding-Thomsen

Udgivet af:

Vennekredsen

Bornholms Middelaldercenter
Stangevej 1.
3760 Gudhjem.
Tlf. 56 49 83 19

Info@bornholmsmiddelaldercenter.dk
www.bmc-vennekreds.dk

Redaktion:

Vibeke Tungelund	56 48 13 17
Bjørn Ørding-Thomsen	56 47 01 12
Ole Boyer Pedersen	56 49 81 41

Ansvarshavende:
Niels Erik Rasmusen 56 49 83 19

Indlæg til Herolden:
herolden@bornholmsmiddelaldercenter.dk

Herolden udkommer 4 gange om året.
1/3, 1/6, 1/9 og 1/12
Deadline den 15. i måneden før
udgivelsen.
Oplag ca. 350

Bjarno Kalf Hansen ApS
V/aut. El-installatør Thomas Frigaard
Godthåbsvej 45 · 3751 Østermarie
Telefon 5647 0357
Mail: info@bjarno.dk
www.bjarno.dk

Åbent mandag-fredag kl. 8.30 - 17.00

Professionel El-Samarbejde

Indhold

- 4 Sidste nyt fra Centret
- 5 Heidi tager orlov
- 6 Afslutningsfest
- 7 En personlig hilsen fra Heidi
- 8 Alkymistens julehistorier
- 12 Familieferie i farverhuset
- 16 Plantefarvning i Hjemsted
- ... Oldtidsby
- 17 På jernaldermarked
- 19 Kingdom of Heaven
- 20 Saxo: Danernes bedrifter
- 22 Tur til Düppel-markedet
- 25 Opskrift
- 26 Foredrag i København om tekstiler
- 29 Vinder eller taber
- 30 Bornholmsk middelalderbryg
- 32 Dulcimer
- 34 Nyt fra lavene
- 36 Gruppebillede

Vibeke stopper som redaktør for Herolden

Efter at have været hovedkraften bag Herolden siden juli 2001 har Vibeke besluttet at stoppe som redaktør.

Vibekes store engagement og omhu har givet os det blad, vi er stolte af.

Vi håber, at Vibeke fortsat vil bidrage som forfatter.

Ole og Bjørn

Glædelig jul og godt nytår

*Heroldens redaktion ønsker alle vore læsere en glædelig jul
og et godt nytår.*

*En særlig tak til vore annoncørere og flittige leverandørere
af artikler, billeder og andre inspirerende indlæg.*

Sidste nyt fra Centret

Af Niller

Sæsonen 2006 er netop afsluttet, og noget nyt kan begynde deroppe på Bornholms Middelaldercenter.

Vi kom igen ud med det bedste besøgstal nogensinde. Gad vide hvor længe vi kan blive ved med at sige det - men det er en realitet, at Centret har haft besøgsfremgang år efter år. I år kom vi op på i alt 56.868, og så er der ikke langt igen, før vi når de 60.000 besøgende, som vi satte som mål for nøjagtig 10 år siden. Tempelridder-skattejagten, Børnebilletten, Bornholms Brand-dagen og en eksplosiv stigning af lejrskoler er de væsentligste årsager til besøgsfremgangen. Jeg tør slet ikke tænke på, hvordan det ville have set ud, hvis der var kommet det forventede antal besøgende til middelaldermarkedet - så ville vi været nået halvvejen til 70.000.

Men da den sidste turist gik ud af lågen, var vi klar til at sætte noget nyt i værk. Tempelridderudstillingen blev pillet ned - ind kom moderne stole, borde, projektor, overheads m.m. og VUPTI var biograf og udstilling forvandlet til et topmoderne møde- og konferenceområde. Vinterhalvåret er for mange af øens virksomheder en periode, hvor pengene bare fosser ud af kassen - så derfor vil vi med disse nye faciliteter forsøge at vende denne kedelige tendens til noget positivt. Der skal nemlig også penge i kassen selvom sneen ligger tykt derude.

Mødelokalerne rummer plads til næ-

sten 60 personer - der er én stor sal og tre små møderum - altså lige det, der er brug for, hvis man skal holde sin årlige medarbejderkonference eller charme-mødet for sine kernekunder.

Når nu man alligevel skal ud i byen og "låne" lokaler - hvorfor så ikke putte lidt kultur på "tanken"?

Ind imellem møder og talere er der rig mulighed for at gå sig en stille tur langs den smukke Spager å..... op til Stormandsgården, en tur op i tårnet og kigge ud over Christiansø - og så tilbage til ord og tal.

Frokosten eller den store festaften skal selvfølgelig holdes i stormandens repræsentative sal. Smagen af middelaldermad og duften af røgen fra den buldrende pejs gør mødet til en unik oplevelse..... noget der er værd at snakke om, når kursusedtagerne igen vender næsen hjemad.

Vores naturvejleder Thomas Guldbæk og mesterkokken Bjarne Christiansen (Pension Ny Søborg) vil sørge for, at hverken smagsløgene eller lyttebøfferne kommer til at kede sig.

Vælg mad fra det bugnende regionale køkken eller vælg en tur gennem skov og krat med Centrets naturvejleder Thomas.

Det bliver spændende at prøve dette nye koncept af - og vi håber, at rigtig mange vil finde vej til Bornholms Middelaldercenter. VEL MØDT!

Afslutningsvis vil jeg gerne sige tak til alle, der hjalp Centret i 2006. Det er bare så hyggeligt, når alle vennerne fra kredsen dukker op.... Og I skal vide, at jeres hjælp er uvurderlig.

Tak for sæsonen 2006 – og velkommen til sæson 2007.

Heidi tager orlov

Af Vibeke Tungelund

Det er næsten ikke til at tro det; men det er ganske vist: Heidi har ønsket at få orlov fra Bornholms Middelaldercenter.

Heidi har siden Støtteforeningen blev erstattet af Vennekredsen været vores kontaktperson, vores tovholder, været den der har haft styr på, hvad der foregik i Vennekredsen, den der holdt styr på aktivitetslisten og på, hvem i Vennekredsen, der har gjort hvad, hvem der kom til hvilke arrangementer, ringet rundt og opfordret os til at komme den og hin dag. Været den vi altid kunne spørge til råds og støtte os til.

For mange af os er Heidi synonym med Centret. Hun har været der "altid", været med til at udvikle Centret, inspireret og instrueret os andre. Har musiceret og underholdt, uddelt dragter og ledet kædedanse, formidlet kontakter, ledet vores styregruppemøder og bragt besked til Centerledelsen om vore ønsker og arbejdet på, at vi fik dem opfyldt og meget, meget, meget mere. Og altid givet sig tid og været venlig, selv om alt stod på gloende pæle.

Heidi, jeg håber meget, at du vil nyde din orlov og genfinde din glæde og begejstring – og finde ud af, hvad der nu skal ske i dit fremtidige liv.

Dagli' Brugsen

ØSTERLARS

Åbent alle ugens dage Posthus - Benzin - Apotek - Tips - Lotto Tlf

Afslutningsfest

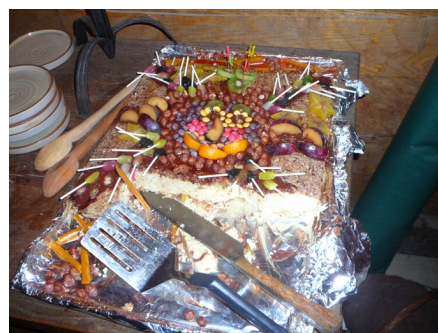
Af Bjørn Ørding-Thomsen

Sæsonen 2006 sluttede på flotteste vis med en aftenfest i Stormandsgården. Langt de fleste deltagere var mødt op i dragter, så den rette stemning var slået an med det samme. At vi så blev rigtig godt beværtet med vådt og tørt gjorde jo ikke festen ringere!

Heidi og Niller spillede - der var kædedans i aftenmørket - og gøglerbørnene lavede en flot forestilling i olielampernes skær. Især deres imponerende ildshow gjorde stor lykke.

Heidi benyttede lejligheden til at sige farvel for en tid (ikke for lang tid, håber vi), og markerede det med store slik-pyntede kager, der var en nydelse

for både øjne og gane.

Det var en flot afslutning på en god sæson.

Kære Venner

Af Heidi Andersen

Efter nu i godt 8 år at have fulgt med centrets livlige barndomsår, med centrets børnesygdomme - centret har kravlet, gået, løbet og jeg har fundet på narrestreger, i et samarbejde med et væld af vidunderlige, skønne mennesker over mange år, - så føler jeg, at jeg ikke har mere at gi' nu. Mit hjerte og hoved er mættet af indtryk, og jeg behøver ro nu til at glædes over, hvad årene har skabt.

Jeg har i år på flere måder forsøgt at strukturere min tid og trappe ned - og atter erkendt, at jeg er bare sådan, at jeg vil arbejde med 100 % engagement over for de mennesker, jeg omgås, og efter hvad mit hjerte fortæller mig er ægte - hvad end tid det må tage. Så det

var lige ved, at jeg har reageret for sent og undskylder overfor de af jer, der har følt sig ramt eller påvirket af min træthed og manglede overskud i år.

Jeg har valgt at holde orlov næste sæson. Min sidste arbejdsdag er 30. november, og nu glæder mig til at afslutte en dejlig tid her i efteråret sammen med jer.

Hvor centrets behov er, og jeg er, vi alle sammen er i 2008, er der ingen, der kan vide nu. Men jeg vil meget gerne Bornholms Middelaldercenter og jer alle sammen igennår smilet og glæden inden i mig er tilbage.

Vær hilset og tak for godt samarbejde godtfolk!

Heidi

Alkymistens julehistorier

Af Thomas Guldbæk

Historierne er frit efter Lene Halskov m.fl.

Jul

Bla. fra de islandske sagaer ved vi, at de asatroende vikinger holdt jul her i de nordiske lande.

Midt i den mørke tid fejrede man solen. Man tændte en festild og glædedes over lysets snarlige tilbagekomst.

Man samlede også om mad og drikke. Der var gerne svinekød og sødgrød på bordet.

Og drikkehornene blev gavmildt fyldt op med det bedste bryg. Så skålede man for de døde og ”til år og fred”. Man aflagde måske også løfter om at udrette stordåd i det kommende år.

Jo, det var en vigtig tid på året. Og det var også begyndelsen på det kommende år. Hele vejen gennem middelalderen holder vi nemlig her i landet fast i, at den 25. december (den gamle festilds-nat) også er markeringen på nyt-året.

Middelalderens katolske kirke omformer naturligvis en del af indholdet - og ikke mindst budskabet - fra jul til kristmesse. Men traditionerne er så stærke, at de er svære at lave om på. Så når kirken i hele adventsperioden, fra den 4. søndag før jul, forbereder kristmessen med faste og bodshandlinger. - så har borgere og bønder travlt med de folkelige juleforberedelser så som slagtning, baigning, ølbrygning og lysestøbning.

Alt skal være klar til højtiden. For i julen hersker der ”julefred”. Ingen hjul må snurre, kun det allermost nødvendige arbejde må udføres, og slagsmål og ballade straffes særlig hårdt.

Julefreden er naturligvis til for at ihukomme historien om Jesus, men med den megen juledrikkeri og julelege kan det også være en god

gefrem finde på at iklæde sig klæder, som hører det andet køn til. Efterfølgende løber man støjende rundt i gaderne og synger letfærdige viser og gør uanstændig gestus.

En anden skikkelse, som også render rundt og skræmmer, morer og forarger befolkningen her i julen, er julebukken. Iklædt bukkemaske og et skind og understyret med en rumlepot eller andet larmende instrument gør julebukken mange drilagtige gerninger.

I stedet for et skind kan han også være pakket ind i halm, som er viklet om kroppen. – Minder det ikke om noget ?

Julebukkens lighed med tordenguden Thors gedebukke skal vi nok ikke komme ind på her i den katolske tid.

Ja, selv om kirken altså ikke er meget for det, må den på denne særlige tid på året acceptere både narremesser og julebukke. Her bliver der lukket lidt luft ud. Her bliver der gjort grin med det som resten af året er så stift og stramt, og som styrer alle folk fra morgen til aften, fra vugge til grav.

Julemad

Juleaften d. 24 dec. er i middelalderen fastedag. Det betyder, at vi ikke bare må spise hvad som helst. Men tørret og saltet fisk og så den sædvanlige grød – det må vi godt spise.

Juledag, d. 25., fester vi derimod med

flæsk, sylte, skinke, pølser og godt med grønlangkål og stuvet hvidkål. Da vi ofte slagter svinene tæt på jul, kan vi få friskkogt skinke. Ellers er det jo oftest saltet og røget kød, der kommer på bordet.

Men også brø

apotekere og lægekyndige, som laver Medicinmos og Confektum og sælger det til konger og rige borgere. Bønderne derimod må nøjes med nødder fra skoven og tørret frugt.

Krydderier, som f.eks. kanel, kardemomme, peber, nelliker og muskat, var forfærdelig dyre. I 1300-tallet kostede ½ kg muskat det samme som 3 får eller en ko, og 1 kg peber kostede bogstavelig talt en mindre bondegård. – Jo det var pebrede priser.

Juleaktiviteter

Lys og ild værger mod dæmoner og andre onde magter, så de lys, der tændes på det dækkede julebord, skal brænde hele julenatten, og juleilden i ildstedet skal være særlig stor og gjort af store, udsøgte kævler. For at undgå brandfare kan man anbringe julelysene i et fad med øl. Næste morgen kan kreaturerne så få dette kraftfulde bryg. Så længe lysene brænder, må de ikke flyttes eller røres, og man må ikke tænde andre lys fra julelysets flamme. Lægger man sine penge og sit sølvtøj tæt på lysene denne nat, så kan lysene skinne på det og sikre velstand i det kommende år.

En anden af julens traditioner er at ”sove i julehalm”. Det vil sige, at alle husets beboere og gæster sover i den halm, som er lagt ud på gulvet.

Julehalmen kan også bruges til andet end at sove i. Da man ikke må arbejde i julen, kan man om dagen forlyste sig med en række mere eller mindre akrobatiske julelege. Her kan man teste både smidighed og styrke.

Julehalmen opsuger naturligvis noget af julens kraft og kan siden bruges til at binde halmkors til at hænge over dørene. Resten af halmen spredes ud på markerne for at sikre en god høst. Eller det gives til de måske noget vintersvage kreaturer, lige før de skal ud på markerne til foråret.

Og endelig er der jo gaverne!!! Det kan så diskuteres, om det er den hellige Sankt Nikolaus (børnenes skytshelgen), som kommer med gaverne, eller om det slet og ret er de mere velstående borgere, som via almisser til tjenestefolk og fattige søger at frelse deres egne sjæle. Ifølge den tyske munk Alsso er ”Jesu fødselsnat den rigeste nat. Og fromme kristne må denne aften være mere rundhåndede end ellers”. Hvorom alting er, så deles der gavmildt ud - men gaverne består altid af julebrød, kager, nødder og andre lækkerier.

Julens magi

Julen er en magisk tid. Men tiden lige op til jul er en farlig tid. Her vrirler det med gengangere, vætter og under-

jordiske. Og passer man ikke på, kan de gøre ulykker på både mennesker og dyr og juleøllet.

For at holde de uønske væsner på afstand sætter vi et stykke jern over døren og tegner kors på døre, vinduer og øltønden.

Til gengæld skal dørene stå ulåste, så de underjordiske kan komme ind julenat. Vi lader julebordet stå dækket til dem. Og da alle menneskene sover på gulvet i julehalmen, kan de underjordiske jo overtage sengene for en enkelt nat.

Fra det første krus, der tappes af juleøllet, skal der også hældes lidt gennem gulvsprækken til vætten. Gør man ikke alle disse ting, risikerer man alskens ulykke og fattigdom.

Og kan naturens gode væsner ikke komme til huset, må man komme til dem. Juleaften går man således ud og hælder lidt juleøl på rødderne af gårdens hylde træ, idet man siger: "Her har hyldemor noget til sig og sine, så får jeg næste år noget til mig og mine".

Julen er også varslernes tid. Vi lægger mærke til vejret både om formiddagen og eftermiddagen. Og på loftsbjælken tegner vi så et julemærke for hver af de

tolv juledage. Disse kan nu spå om vejret de næste tolv måneder.

Når der kommer istapper under tagene holder vi øje med, hvordan de udvikler sig. For lige så lange som istapperne bliver – lige så høj bliver hørren på marken det kommende år. Og uden hør – ingen skjorter.

Vil en ung pige vide "karakteren" af den kommende ægtemand, skal hun julenat sætte tre slags drikke frem – et glas vin, et glas øl og et glas vand. Næste morgen er det spændende, hvilket glas der er blevet drukket af. Er der drukket vin er han rig, er der drukket øl, er han af jævn stand, men er der drukket vand, er han fattig.

Den urtekyndige Hildegard af Bingen (fra 1100-tallet) skriver, at hvis man får en muskatnød nytårsdag og altid bærer den på sig, vil man ikke brække en eneste knogle, hvis man falder, selv ikke fra store højder. Risikoen for hjerteanfald, hæmorider og skarlagensfeber skulle også mindskes kraftigt.

Frisko Is Bornholm

Frisko

Ved Lunden 8
3700 Rønne
Telefon: 56 95 11 22
Telefax: 56 95 97 22
Mobil: 21 42 21 23
www.frisko.dk

Familieferie i farverhuset

Af Birgitte Koch

En uges ferie som middelalderfamilie på Bornholms Middelaldercenter

Meget kan man sige om at leve i nutiden - computere, mobiltelefoner, I-pod, tv, stress og jag. Men der kan også siges meget om at leve i middelalderen, og det kan vi, for det har vi prøvet!

Livet som familie bestående af far, mor og 4 børn i år 1350 var meget lærerigt. Nu snød vi jo lidt, idet vi ikke selv skulle fælde træerne og hugge brændet, vi skulle ikke selv slagte hønen, ej heller malke koen eller sende vores børn ud og tjene fra de var 8 år. Nej, vi købte såmænd vores mad i den lokale Brugs, der ligger 3 minutters bilkørsel fra Middelaldercentret. Mutter gad ikke klæde om til nutidigt tøj, så hun handlede ind i sit middelalderkostume. Men

det var de søde medarbejdere i Brugsen såmænd så vant til.

Vi var alle i dragter. Middelaldercentret sørgede for alt, hvad vi havde brug for. De eneste beklædningsgenstande, der var vores egne, var vores undertøj, og det vi puttede i bæltetasken. Mutter og fatter havde lidt penge, slukkede mobiltelefoner, bilnøgler, smøger og tændstikker.

Nu valgte vi at leve som i middelalderen i en uge, 24 timer i døgnet, kun afbrudt af indkøbene og småture til stranden. Vi beholdt vores dragter på hele tiden, og det var jo dejligt, for så kunne vi rejse videre ugen efter med en kuffert fyldt med rent tøj! Men ellers kunne vi benytte Centrets vaskemaskiner.

Nogle af os mente, vi trængte til rent tøj midt på ugen, og så fik vi en ren dragt og lagde det MEGET snavsede tøj til vask. Jo, vores tøj blev beskidt, men vi brugte også os selv. Men vores kroppe kunne vi vaske i de fine brusekabiner, der var at finde i mændenes- og damernes omklædningsrum på Middelaldercentrets gule gård, som ligger lige ved siden af Middelaldercentret. Det var også der, vi fandt wc'erne.

Som sagt, så levede vi som i middelalderen 24 timer i døgnet i en uge. Det betød, at vi også sov i garnfarverens hus. Vi sov 6 mennesker i det 25 m² store hus i "senge" fyldt med rent halm med fyldige, rene lammeskind ovenpå. Over os kunne vi tage andre lækre lammeskind som dyner. Det gjorde drengene, vi piger valgte at sove i soveposer - halmen stak for meget! Når det blev mørkt, brugte vi de smarte lamper lavet af svineskind med stearinlys inden i. Lysene fik vi fra Centret. Børnene kunne godt lide at læse i sengen, inden de skulle sove, og de mindste fik en godnathistorie eller to læst op, men her brugte vi lommelygter som lyskilde. Vi

ville ikke tage nogen chancer med hensyn til brandfare.

Der hang i øvrigt brandslukningsudstyr bag hoveddøren. I en kurv under en seng lå der førstehjælpsudstyr. Der var tænkt på det hele.

Dagens gøremål afhang helt af køn og alder. Mellem kl. 10 og 17, i Middelaldercentrets åbningstid, levede vi 100 % middelalderligt. Der måtte pigerne og drengene gøre, som man gjorde dengang - også gøre 100 % som mutter og fatter gav dem besked på at gøre! Pigerne skulle hente vand (fra en vandhane tæt ved), og der skulle hentes meget vand! Men de brugte åget, og det betød, at de kunne bære 2 spande på een gang. De skulle hjælpe til med maden, gå ærinder for mutter, feje og vaske op. Drengene skulle sørge for, at der var tændt op i det udendørs kogeareal og tænde godt op i den lerklinede ovn, så den ville være varm nok til at bage i senere. Det tog ca. 3 timer at varme den nok op. Drengene

j

sørgende også for at lægge brændet på plads og andre ting. De skulle have sat nyt pileflehogn op, men i og med at fatter havde en dårlig fod, som gjorde, at han ikke kunne gå på de stejle skrån timer og fælde stolper og pil, fik drenge ene anden tjans. De fik lov at agere bueskyde-instruktører! Og det syntes de jo var sjovt. Fatter og søn sørgede for, at alle interesserede besøgende fik mulighed for at skyde med bue og pil. Om aftenen, efter lukketid, gik drenge-

ne såmænd på skydebanen igen, men nu var det deres egen tur til at skyde.

Maden måtte mutter lave med hjælp fra pigerne. De ferske varer opbevarede vi i et køleskab på den gule gård. Der var et nutidigt køkken med alt, hvad vi behøvede. Vi skulle sørge for at lægge maden i middelalderlige krukker og skåle, for det var ikke godt at komme gående med en plasticpose fra Brugsen med en kylling pakket i plastik med strekcode. Vi lagde al maden i diverse fade med et lille klæde over for at beskytte mod fluer og skidt. Kølekæden skulle overholdes, det holdt jeg strengt på, for vi skulle nødig blive syge, derfor måtte vi rende mange gange efter den ferske mad. Men det var ok, så kunne vi lige gå på wc og få en kop

kaffe og en smøg, for man røg jo ikke i middelalderen!

Vi havde fået tilsendt en masse interessant materiale om, hvordan man gik klædt, opførsel og opskrifter. Det var godt at være lidt forberedt. Vi skulle holde os selv med kost, så jeg havde pakket diverse fødeemner hjemmefra, så vi ikke skulle købe det hele i Brugsen. Jeg kan ikke tåle den gængse middelalderlige kost (meget korn, brød og grød), og måtte derfor spise anden mad. Men det klarede jeg ved, at vi sørgede for at have spist morgenmad inden kl. 10 og aftensmad efter kl. 17. Frokosten gik jeg ned på gården og lavede. Der kan man sidde inde eller ude og spise.

Madlavning fyldte meget i mutters liv. Mutter stod stort set i køkkenet fra kl. 10 til ca. 15. Men så havde vi også bagt

masser af små lækre brød, kærnet smør, fx kogt en høne og sat tykmælk over til afdrypning.

Der er en regel om, at de besøgende ikke må få smagsprøver af den mad, vi laver. Det var specielt mutter glad for, for ellers skulle der godt nok laves meget mere mad! De besøgende var MEGET interesseret i maden og det var

tydeligt, at alle gerne ville smage. Men det var let at sige "desværre, det må vi ikke"... (for fødevarekontrollen red.)

Vi gik til hånde i løbet af dagen. Bl.a. var vi med ved dragtfremvisningen. Pigerne var også med til at filte små uldbolde og til sammen med de besøgende at sy små duftposer. Pigerne viste, hvordan man gjorde, sad selv og lavede nogle og tog imod penge for aktiviteten.

Vi snakkede meget med de besøgende. Folk spurgte interesserede til mange ting, og vi svarede gladelig. Når vi passede folk rundt på Middelaldercentret, hilste vi dem med ordene

"Guds Fred" eller "Vær hilset". Det var sjovt at se folks udtryk og glæde over denne gestus.

Vi havde vores lille hund med. Hun var bundet mellem kl. 10 og 17. Hun er en skikkelig og sød lille hund, og stort set alle de besøgenes børn ville klappe hende. Vi kunne hurtigt se, at det nok var lidt for meget for hunden, og valgte derfor at binde hende inde i køkkenet, så fik hun mere fred.

Vi følte os meget velkomne på Centret! Alle ansatte og aktive frivillige var åb-

ne og imødekomne. Alle vinkede glade til os, hver gang de passerede garnfarverens hus. Der var altid tid til at svare på vores spørgsmål.

Der er mange engagerede sjæle på Bornholms Middelaldercenter, og det er rigtigt, som en af dem sagde: "Alle her opfører sig, som om det er deres Middelaldercenter, de er engagerede og tager ansvar, som var det deres eget, men samtidig med en hjertelig åbenhed hvor alle andre også er velkomne".

Tak for en dejlig og anderledes ferie!

Plantefarvning i Hjemsted Oldtidsby

Af Lone Køie

Bornholms Middelaldercenter var inviteret til Hjemsted Oldtidspark i Skærbæk for at deltage i et plantefarvertræf. Der skulle komme fire hold plantefarvere, to hold arkæologistuderende fra Moesgård ved Århus, os fra Bornholm og et privat hold med tilknytning til Hjemsted Oldtidsby.

Ikke mange timer efter at vi havde forladt Bornholm, nåede vi Skærbæk og Hjemsted Oldtidspark.

Det var en spændende rejse gennem mange forskellige landskaber for at ende i det helt flade marskland, som er så meget anderledes end vores klippeø.

Vi havde forberedt os hjemmefra ved at plukke en del klippelav, som jo ikke findes i andre dele af Danmark. Den giver en smuk, lysægte cognac-farve. Yderligere havde jeg lavet et lille udtræk af navlelav, som giver en smuk purpurfarve, men den er til gengæld ikke lysægte. Desuden havde jeg øvet mig lidt på at farve med indigo for ikke at skulle stå med et termometer på pladsen. Temperaturen må nemlig ikke overstige 50°, da molekylerne ellers går i stykker. Endvidere havde vi samlet valnøddeblade, der sammen med kraprod havde givet en meget smuk, fyldig rødbrun farve ved forsøg på Middelaldercentret.

I løbet af de dage vi var på Hjemsted Oldtidsby fik vi alle lavet en mængde gode indfarvninger og udvekslet erfaringer på alle måder. Det autentiske blev der ikke lagt så meget vægt på, så der blev bl.a. sat nogle gruekedler op på pladsen. Heri lykkedes det for farverne at få indfarvet større stykker stof i en flot rød farve på krap – den blev ikke orange, som i mine forsøg. I gruekedlerne kunne vi holde en temperatur på 65°, som er nødvendigt. Et andet stykke stof blev indfarvet med rejnfan, som gav en smuk og jævn olivengrøn farve.

En lille gruppe af de arkæologistuderende havde lavet nogle smukke, meget mørke og sorte farver. De havde brugt jernvitriol, som jeg frygtede ville kunne ødelægge garnet, men som gav nogle rigtig flotte farver. Der blev bl.a. farvet med padderok og hyldebær.

Stine Frederiksen (Anne og Eriks datter), var tilknyttet stedet i en praktikperiode. Hun var målrettet gået i gang med en vævning på Opstadsvæven, som er fra vikingetiden. Vævningen var i krystal-kiper, hvor hun arbejdede i fin, entrådet uld, som også var indfarvet i rødt, grønt og gult. Resultatet var meget smukt.

Det var meget inspirerende at være sammen med så mange andre begej-

strede og vidende personer, som brændte for deres interesse. Der blev knyttet venskaber på kryds og tværs og snakket og diskuteret i dage og nætter.

Vi kom meget berigede hjem.

Hjemsted Oldtidspark opstod som idé i forbindelse med udgravninger i 1970'erne i Skærbæk. Tanken om at

udstille fundene lokalt blev født, og med arbejdsmarkedets medvirken blev Hjemsted Oldtidspark opført med indvielse i 1996.

Hjemsted Oldtidspark består af et 1000 m² stort underjordisk museum, samt et 24 tdl. stort område med rekonstruktioner, restaurant, butik mm.

På jernaldermarked

Af Lone Kjeldsen

Fredag morgen den 15. september sejlede vi af sted med færgen. Med på turen var Lone Køje, Lone Kjeldsen og Helle Pfeiffer.

Jeg havde kaffebønner med, så vi skulle bare have en kande kogt vand på færgen, men det kunne man ikke få mere, så jeg købte tre kopper kogt vand til 42 kr.!!!! Det er det dyreste vand jeg nogensinde har købt.

I København havde vi lidt ventetid. Den gik så med at spise og ryge smø-

ger, for Helle havde bestilt kupe i toget til ikke-rygere. Men da man ikke må ryge i toget, er der kommet et nyt indslag i togrejsen: alle, som vil ryge, stiger ud på de store stationer og ryger, det var sjovt at se. Ved hver togdør stod en flok og pulsede på smøgerne.

Vi skiftede i Brande til en skinnebus, som kørte ligeud bogstavelig talt. Det må være et kedeligt job at være togfører der. I Skærbæk stod vi af, og blev hentet af aktivitetslederen, Kathrine Vestergård.

Hjemsted Oldtidspark er et pragtfuldt sted, men der var ingen gæster. Man havde glemt, at et sådant sted skal markedsføres. Det havde kostet 40 millioner kr. at bygge det og oprindeligt var der 25 - 27 fastansatte, nu var de 3 - 4 tilbage, og de var også sagt op. Kathrine og Stine (Anne Christensens datter) viste os rundt.

Vi skulle bo i en hytte, der også bliver brugt til skolerejser. I den, vi boede i, var der tre værelser samt bad og køkken.

Helle og Stine kørte efter mad, Lone og jeg gik til vores hus for at pakke ud. Det var et af de sidste huse, der var blevet bygget. Det havde jordvægge på en meters tykkelse, og der voksede champignoner i massevis, som vi plukkede. Aftensmaden skulle passe til vore svampe, så det blev til peberbøf.

Så blev det sengetid. Lone og jeg mente, at vi nok kunne sove sammen. Der var fire store senge i hvert rum, men Lone begyndte straks at trække store torske i land, så jeg forsvandt til det tredje rum.

I huset ved siden af boede så en tredje Lone og hendes mand samt to unge, studerende piger. Denne Lone og hendes mand skulle farve på moderne vis i en gas-gruekedel, mens pigerne farvede i en gryde over et bål. Temaet i denne weekend var farvning af stoffer og garn på forskellige måder - nye som gamle. Det kom der meget flot stof og garn ud af. Stine, som var der i praktik, vævede mønster af meget fint garn, men det vil Lone Køje fortælle mere om. Lone K. farvede garn, Helle havde nogle smykker med og lavede fingerflet, slentrede. Jeg havde brikvævning og bæltter med.

Det var en stor oplevelse at se husene.

Her var også et underjordisk museum. Gennem glastruer i gulvet kunne man se ned i gravene med urner og mennesker. Deres klædning var smart: et stort stykke stof syet sammen som et rør. Der, hvor det nåede skulderen, satte man to spænder i, og resten af stoffet blev vendt ned, så det kunne bruges som hætte og kappe. Det var i blå og røde farver. Derfra gik man op ad en vindeltrappe, som så endte inde i et langt hus.

Vi lånte en bil, så vi fik set havet ud for Rømmø-dæmningen. Der er 13 km. derud til. Og en herlig strand er det, på ca. 1,5 km. Vi satte bilen på parkeringspladsen ved stranden, og måtte så gå de ca. 500-1000 m. til stranden. Ville man bade, måtte man gå lige så langt for at komme ud, hvor der var dybt vand. Nej lad os så komme hjem. Det gjorde vi så søndag kl. 14.00.

Kingdom of Heaven

Af Ole Boyer Pedersen

Der var filmforevisning torsdag d. 19. okt. i Centrets nye biograf. Buelavet var arrangør, og det skal de ha tak for, bare synd at det ikke var blevet annonceret lidt bedre. Flot lokale med alt hvad man kan forlange til en filmforevisning med skarpt billede og imponerende lyd. Det var virkelig, som om man stod inde i selve filmen på nogle steder.

Filmen handlede om smeden Balrian, der af sin ukendte far bliver draget med til Kongeriget Jerusalem, som var en bystat, der levede i fred og fordragelighed med de omgivne muhamedanere. Faderen dør undervejs fra et sted i Europa til Det hellige Land og overdrager sønnen sin besiddelse, Ibelin, og gør ham til ridder. Efter landgangen er han alene og bliver forsøgt udplyndret af et par arabiske ryttere, som han må kæmpe imod. Han vinder, og kampen giver ham stor respekt hos araberne. I Jerusalem er hans rygte løbet i forvejen, og han bliver modtaget hos kongen, som blot kaldes Jerusalem. Kongen er syg og svag af spedalskhed og lever med en sølvmaske.

Kongens svoger er sikker på at blive valgt til efterfølger på tronen og har ikke tid at vente, men prøver at fremkalde krig ved at overfalde karavaner og begå overgreb

mod araberne. Det lykkedes efter et par fejlslagne forsøg at skabe en krig, som han dumt taber til den kloge og civiliserede Saladin, der kender betingelserne for sejr i det solsvedne land, nemlig adgangen til vand.

Balrian, der ikke bifalder krigen på det grundlag, den blev startet på, bliver som en ægte ridder udset til at forsvare Jerusalem imod overmagten. Forsvarerne kæmper tappert og klogt, men belejringen må ende for at redde de kristne. Balrian opnår en aftale om de kristnes uhindrede udmarch fra den belejrede by, og han vender tilbage til Europa sammen med den skønne dronning, som han elsker. I den lille landsby han startede fra, bliver han opsøgt af selveste Richard Løvehjerte, der er på vej til Det hellige Land for at generobre Jerusalem. Balrian benægter at kende noget til forsvareren af Jerusalem. Han er bare smeden, siger han.

Filmen er instrueret af Ridley Scott, som også er kendt for Gladiator. Det er en god, retfærdig behandling af emnet, som man ikke ser så tit. De onde er på begge side af konflikten og det gode er i mennesker. Det er nogle drabelige slagscener både i enkeltkampe og i masseopbudene. Flot underbygget med god lyd og en masse stunts. Den vil jeg gerne se igen.

Er der en sammenligning med vore dages "korstog" til Iraq og Afghanistan hvor også danske soldater kæmper?

Saxo: Danernes bedrifter

Af Maria Dahlberg

Bog anmeldelse / kilde-kritik af Saxos Krønike.

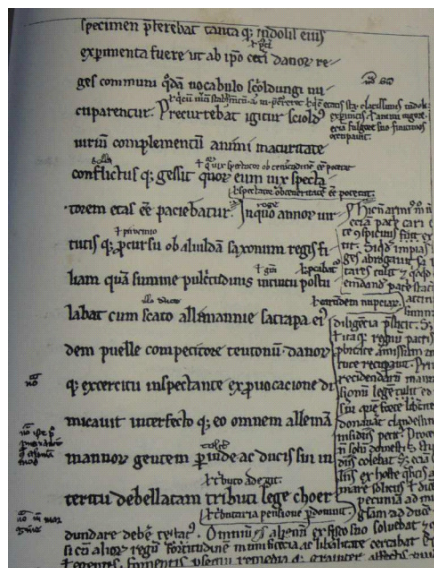
Saxo: "Gesta Danorum", "Danernes bedrifter", er et bestillingsarbejde. Dette var absolut ikke usædvanligt, da bøger var for de få blandt overklassen, som kunne læse, og bøger var uhyre dyre.

Gesta Danorum er skrevet på et flot latin, rig på ord og vendinger, så selv Erasmus af Rotterdam var imponeret, og Saxo har været en veluddannet person. Han har kunnet sine klassiske værker: Horats, Ovid, Valerius Maximus o. a. At Saxo har brugt Valerius Maximus, ved vi med ret stor sikkerhed, fordi Absalon i sit testamente nævner, at Saxo skal aflevere de bøger, han har lånt af Sorø kloster, og Sorø havde netop en afskrift af dette klassiske værk.

Saxo skriver for konge og kirke. Bønder og andre almindelige folk bliver kun nævnt, hvis de har relevans for historien som helhed. Efter borgerkrigen og magtkampen mellem, Svend, Knud og Valdemar var Danmark endelig samlet under en stærk konge. Men det er biskop Absalon, der har hovedrollen i Saxos skildring af venderkorstogene. Absalon er den aktive og handlekraftige, som må hjælpe og støtte den ofte passive konge. Det er påfaldende, hvor ofte kong Valdemar beskrives som sovende.

Gesta Danorum blev affattet i 1200-tallet. Desværre har vi kun 4 sider bevaret af det originale håndskrift, det så-

kaldte Angers-fragment. Teksten havde været brugt som beskyttelsesblade i en bog fra 1400-tallet. Gesta Danorum, som vi kender den i dag, stammer fra Christian Pedersens tryk fra 1514. Med andre ord er Gesta Danorum ikke det mest pålidelige værk til beskrivelsen af Danmarks fortid. 4 sider originaltekst kan næppe betragtes som fyldestgørende, og resten er en sekundær kilde, som er væsentligt meget senere.

Den første halve side af Angers-fragmentet.

Selve Angers-fragmentet omhandler slutningen af fortællingen om Skjold og det meste af fortællingen om Gram og Grå, dvs. den hedenske tid.

Håndskriftet er skrevet meget omhyggeligt, men samtidig er der tilføjelser

og rettelser i margen. Ingen ved, om det er Saxos egen hånd, der har lavet disse rettelser, men der er en vis sandsynlighed for det. Det er muligt, at han ikke selv har skrevet værket, men har dikteret det til skrivere, og så senere personligt har rettet til.

Som kilde til Danmarks tidligste tid eller til en beretning om Valdemar den Stores regering er Gesta Danorum ikke meget bevendt. Da Saxo er færdig med sit enorme arbejde, er hans arbejdsgiver, Absalon, død, og værket dedikeres i stedet til ærkebiskop Anders Sunesøn.

Kilder:

Saxo Grammaticus: Danmarks Krønike. Angers-fragmentet svarer til side 8-11 i udgaven fra 1898, A. Christensens Kunstforlag.

Maria Dahlberg på markedet

Som en ægte Johanitter er Maria beskytter for de fromme nonner og munke

ØSTERLARS SAVVÆRK Hans-Henrik Kofoed Stavsdalvej 21 · 3760 Gudhjem · Tlf. 56 49 80 19 Fax. 56 49 80 47	
--	--

Tur til Düppel-markedet

Af Jeanette Sonne Hansen

Vores tur til Düppel 23.– 27. juni 2006

Deltagere: Birgit Henriksen, Lisbeth Ilsøe, Jeannette Sonne Hansen, Noomi Sonne Hansen og Steen Paldan. Dvs: skrædder- og gøglerlavet samt computermand.

Vi var så heldige, at vi var blevet inviteret 5 dage til Museumsdorf Düppel i Berlin af Lena Mühlning, som har været Middelaldercenterets tyske praktikant over flere år. Lena havde arrangeret, at vi skulle overnatte hos hendes familie og hos en af deres bekendte, familien Fadler.

Steens bekymrende tanker og tvivl: ”Oh my God: fire modne kvinder i min bil, 370,220 km i et stræk!!!”

Er der mon plads nok i bilen til ”fira kvinfålgks låsa og graja”?

Men vores læder- og hørmateriale,

Et af de rekonstruerede huse

middelaldertøj og øvrige habengut blev pakket i Steens bil....!

Og vi kom både helskindet og med godt humør til Düppel, og blev her mødt med en gæstfrihed og forplejning over al forventning, den ville kunne stå mål med ethvert 5* hotel. Vi fik masser af lækker mad, gode senge at sove i og hyggeligt samvær m.v. hos ”vores” tyske familier!

I markedslandsbyen

Vi fik sat vores læder/hørbod op i landsbyen, der består af mange små stråtækte hytter, der var udgravet fra en sump fra omkring år 1200 og senere reetableret. Vores bod lå lige ved indgangen til selve landsbyen og så flot og indbydende ud. Mange gæster blev meget interesseret i Noomis mønster af ”Wikingersandalen” (Jeannette havde lavet en ny forside med blyantstegning og tysk tekst. Lena havde desuden oversat mønsterbeskrivelsen til tysk for os netop til denne lejlighed). Birgits spændende læderarbejdsbord blev godt besøgt af aktive familier, og Lisbeths fine udstillede hør, sprang og væve-stykker skabte den perfekte ramme omkring hendes dygtigt fremførte illustrationer på tysk.

Det var rigtig dejligt varmt i disse dage, så vi fik sved på panden på det pænt besøgte marked, hvor lyden fra Nillers sækkepibe var med til at skabe den rigtige stemning (Niller og familie var nemlig også med på markedet i Düppel). Mens vi andre præsenterede Bornholm på markedspladsen, sad en travlt arbej-

dende Steen ved computeren hjemme hos Lenas familie og svedte.

Aftenerne var meget lune, og de blev brugt enten på markedet eller i "vores familiers" hyggelige samvær.

På markedet

Lisbeth Ilsøe viser Lena Mühligs mor til rette med sprang-teknikken

Vi mødte mange søde mennesker fra forskellige lande:

Polen blev præsenteret med spændende kokekunst fra deres middelalderkøkken, pottemageri og ravsmykkehåndværk. Svenskere farvede garn med lav. Hollændere viste bl.a. uld-tilvirkning og nogle fantastiske kopier af danske oldtidsdragter, bl.a. Egtvedpigens dragt med det korte snoreskørt.

En ung tekstilekspert medbragte fine håndsuede dragter, og en dygtig musikgruppe fra Tyskland skabte danse-

stemning til god middelaldermusik. Fra Potsdam var et ølbryggerhold med dejlig sval-øl, som hjælp til at sænke kropstemperaturen og holde væskebalancen i orden.

Værtsholdet fra Düppel havde både smedefolk, vævesnedker, fine haveaktiviteter og krydderurter, tjærefremstilling, flotte filtnings- og vævearbejder, pottemageri med drejebænke samt børnelege og aktiviteter.

Da de mange søde Düppel-kvindes dragter var uden farve, kom vi til at fremstå som de meget farvestrålende piger på markedet – hvilket vi ikke er vant til!

Festlig aften

Der var arrangeret en festlig aften på markedet. Her fik vi smagt rigtigt mange forskellige lækre middelalder-specialiteter, samt oplevet og talt med de mange spændende mennesker fra andre kulturer.

Vi fik udvekslet viden og sprogkunikaber. Nogle af de søde damer fra Düppel blev meget forundrede over, at vi bornholmere og en hollandsk dame forstod hinanden så godt, men damen var bare vores egen Lisbeth!

Ved festen overrakte Lena diplomer til de forskellige grupper. Vi, der kom fra Bornholms Middelaldercenter, fik et diplom for at have inspireret og ad den vej hjulpet Lena og hendes hjælpere til at få ideen til at få dette marked op at stå. Vi havde det sjovt, rart og hyggeligt i flerkulturelt samvær med folk og myg!

Sight-seeing

Men ud over markedet fik vi besøgt Mauermuseum Haus am Checkpoint Charlie med en lang række dramatiske skæbner, historier, illustrationer og kunstværker. Vi var også en tur med Lena og familien Fadler på det flotte Schloss Charlottenhof og var oppe i Potsdamer Pfingstberg, hvor vi beundrede den fantastiske udsigt, der rakte langt og viste retninger for forskellige seværdigheder og historiske bygninger!

Vi havde en dejlig tur i Lenas familie og venners selskab, med sene aftenstunder i haven, hvor stemningen var både hyggelig, familiær og sjov.

Vi overlod trykt guidningen forud og hjemturen til vores superchauffør, Steen, som havde lidt besvær med at få os piger til at stoppe snakken, lette rumpen og få pakket

til hjemturen. Vi piger var jo sikre på, at alt nok skulle gå med sådan en chauffør som Steen bag rattet!

Gode tanker og tak sendes til Lena, hendes familie og familien Fadler for deres gæstfrihed, hjertelighed og fine forplejning.

Med middelalderhilsen fra Steen, Lisbeth, Noomi, Birgit og Jeannette.

Båndvævning

Også Düppel-marked i 2007

Fra Lena Mühligh erfarer vi, at der også i 2007 vil blive afholdt middelaldermarked i Düppel.

Det bliver den 30/6 – 1/7.

Düppel vil gerne invitere nogle, hvis aktivitet har noget med ild at gøre, da det overordnede emne skal være ild. Dvs. madlavning, plantefarvning,

smedning, milebrænding osv. Dog desværre ingen kanoner. Man er især interesseret i bronzesmelting- og fremstilling eller lignende.

Lene Mühligh arbejder på, at deltagerne vil kunne få dækket rejseudgifterne.

Steen Paldan er Centrets kontaktperson. steen@bornholmsmiddelaldercenter.dk

Opskrift

Af Hildegardlavet

På Hildegard-lavets første mødeaften i denne sæson lavede vi en dejlig suppe, som vi her videregiver opskriften på:

Spelt-karry-suppe

150 g speltkorn
1½ liter grønsagssuppe
2 spsk. koncentreret grønsagsbouillon
½ blomkål
½ knoldfennikel
500 g ærter
250 g gulerødder
1 bundt forårsløg
20 g smør
1½ spsk. karry
½ liter piskefløde

Speltkornene udblødes en halv dag i koldt vand. Derefter koges de op med udblødningsvandet, og der tilføjes grønsagsbouillon.

Derefter skal spelten koge langsomt i ca. 1 time ved lav varme.

Grønsagerne renses og

skæres i skiver, og blomkålen deles i små buketter. Forårsløgene skæres i tynde ringe.

Løg og grøntsager svitses i smør og tilsættes speltsuppen. Suppen smages til med salt og karry.

Hvis man ikke kan finde sig til rette med grød og suppe, bør man forsøge sig med speltburgere. I helsekostbutikkerne sælges de under betegnelsen ”speltburgere” som en færdig blanding, der kun skal røres op med lidt vand og derefter steges på panden.

Citat

Kurt Villads Jensen: Politikens bog om Korstogene, side 130

I dag har katharerne et godt eftermæle, fordi de var gode ved kvinder og dyr og den slags

Foredrag i København om tekstiler

Af Helle Pfeiffer

Spændende foredrag på Danmarks Grundforskningsfonds Center for Tekstilforskning og Dansk Historikermødes seminar lørdag den 26. august 2006.

Foredragsholderne på seminaret var fra Toronto, Lyon, Polen, Finland og Danmark, derfor var foredragene på engelsk. Det var ind mellem lidt svært at forstå, engelsk/polsk og engelsk/finsk. Vi får alle foredragene tilsendt til næste år.

Vi har lavet et kort resumé af det, som vi syntes var spændende for Bornholms Middelaldercenter.

Carsten Jahnke, historiker fra Saxoinstitutet i København:

Klæde var en vigtig varekategori i middelalderens handel. Englands uldprodu-

center og Flanderns vævere udgjorde en central økonomisk dynamo i datiden. Hansaen var en sammenslutning af nordtyske handelsmænd, der forhandlede klæde i hele Europa.

Ca. halvdelen af vores totale import i Norden var uldklæde. Størstedelen var hverdagsklæde. Importen af klæde var så stor, at også bønder må have købt farvet og valket uldklæde.

Der var mellem 30 og 50 forskellige kvaliteter uldklæde. Kvaliteten afhang af holdbarhed, længde og bredde. De fleste kvaliteter af uldklæde har navn fra byer, hvor de blev fremstillet. Men nogle byer har også kopieret vævemetoder og kvaliteter fra andre byer, og det gør det vanskeligt at bestemme, hvorfra klædet kom. Vi mangler en grundig forskning i uldens kvalitet, oprindelse og anvendelse.

Dominique Cardon fra Lyon i Frankrig:

Uldens indfarvning og de mest brugte farver fra 1300-til 1400tallet.

Man har fundet farvet uldklæde fra 5. århundrede før Kristi fødsel. Man farvede ulden flere gange for at opnå en mørkere farve eller en blandingsfarve. Indigoen, som giver en ren blå farve,

Bred stribe

kunne ved mange farvninger blive marineblå.

I Frankrig brugte man også kermes, som er lus, til at fremstille skarlagensrød, en meget luksuriøs farve, som også blev overfarvet med indigo til en lilla farve.

Vi brugte kraprød, som kan nuancere fra rød til orange-rød farve.

Dominique viste på en skala de meste brugte farver i Norden i 1300/1400 tallet.

Blå var den mest anvendte farve, så kom grønt klæde, blanding af gul og indigo. Den 3. mest brugte farve var kraprød. Til sidst kom skarlagensrød og lilla farver - disse farver udgjorde kun en lille del af skalaen, og har vel udelukkende været anvendt af kongelige og gejstlige personer.

Vi har altid sagt, at blå og rød farve kun var for kongen, adelen og de gejstlige. Ifølge Dominique har alle brugt

disse farver, hvis de havde råd til det.

Rød—gul—grøn

Indtil 1400-tallet var mørkeblå den mørkeste farve, man kunne fremstille, senere kom den sorte farve ind. Den var en blanding af mørk, blå/rød og lilla.

I Firenze i 1392 havde man store fabrikker, som farvede klæde. Vi så gamle tegninger med store kobbergryder til mange 1000 liter vand, og store haller hvor der arbejdede mange mennesker.

Indigo-farven blev først brugt i Norden i 1500/1600 tallet. Vi brugte vaid-planten, som indeholder indigotina og giver farven blå. I nordtyskland havde man farverier, som var eksperter i at farve med vaid, og disse farverier stoppede importen af indigo for at beskytte de mange bønder, som dyrkede vaid i Europa.

Fortsættes næste side...

Trend og islæt

Birthe Karin Fischer: Uld og Linned i Danmark.

Camilla Luise Dahl, dragthistoriker og Kathrine Vestergård tekstilarkæolog:

Filtet

Deres foredrag handlede især om mange-farvede dragter.

Man brugte tit tofarvede dragter, benævnt "mi-parti": venstre halvdel af dragten i én farve og højre halvdel i en anden farve, eller for- og bagstykke i én farve og kiler i en anden farve.

De havde mange dias-billeder fra Lödöse Museet i Sverige, som har mange uldfragmenter (små stykker uldklæde) fra middelalderen.

Klæde vævet med striber i forskellige farver, forskellige bredder på striberne og variation af uldens tykkelse giver et meget smukt vævet klæde.

Tit var de smalle striber i kraftigere uldkvalitet. Man har også fundet fragmenter, hvor striberne er væk. Man mener, der er brugt hør eller silketråd til striberne, og disse har ikke overlevet tidens tand.

Mange af de sribede fragmenter havde farvekombinationerne rød med grøn

eller lysegrøn, grøn og rød eller gul med brun eller grøn, gul og brun. Stribernes bredde varierede mellem 1, 2, 3 og 4 cm. Smalle striber blandet med brede striber. Mellem striberne var et stykke ensfarvet uld. Vi fik også fremvist et uldklæde, som var vævet med kun 2 forskellige farver. Trenden var en lys farve og islættet i en mørk farve eller omvendt. Dette giver et meget smukt klæde med tynde striber på skrå af klædet, når man vævede 2/2 kiper eller 2/1 kiper. Et enkelt fragment viste, at man havde syet valket uld i forskellige farver sammen.

Det var en spændende dag med mange nye informationer. Vi håber, at dette referat med billeder kan give inspiration til nye dragter i mange farver og med sribet uld.

Helle Pfeiffer er formand for Bornholms Middelaldercenters skrædderlav og kan kontaktes på skraedderlavet@bmc-

Små striber

Vinder eller taber

Af Bjørn Ørding-Thomsen

Fra frater Ursus' noter

For ikke ret mange år siden blev der udkæmpet et stort, frygteligt slag mellem englændere og fransk-mænd.

Selv om franskmændene var i overtal, led de et knusende nederlag og mistede tusind-vis menneskeliv.

Englænderne er blevet hyldet som den store sejrherre - ikke mindst på grund af deres bueskytters duelighed.

Men jeg har senere erfaret, at franskmændene begik så mange graverende fejl, at man kan vurdere udfaldet på en anden måde:

Det var måske i langt højere grad franskmændene, der tabte slaget, end det var englænderne, der vandt.

Franskmændenes fejltagelser var så åbenlyse, at feltherrer i fremtiden må forventes at tage ved lære heraf.

Historiske oplysninger

Hundredeårskrigen mellem England og Frankrig (og dets allierede) varede fra 1337 til 1453. I det tidsrum var der lange perioder uden kamphandlinger afbrudt af voldsomme slag, der har haft stor historisk betydning.

Slaget ved Crécy en Ponthieu fandt sted den 26. august 1346 fra kl. 4 om eftermiddagen til midnat.

De engelske styrker var ledet af Edward III og bestod af godt 10.000 mand (nogle kilder siger op til 20.000 mand), hvoraf mindst halvdelen var bueskyt-

ter - bønder, der uden megen militær erfaring havde lært at bruge langbuen.

Englænderne havde været på tilbagetog i længere tid mod Calais men indså, at de ikke kunne undgå et større slag. De fandt et egnet bakkedrag, hvor de kunne opstille deres hær på en utraditionel måde: alle sadlede af for at kæmpe til fods. Det var helt på tværs af tidens normer, hvor riddere forventedes at

kæmpe mod riddere.

Franskmændene havde en hær ledet af Philip VI med mange fyrster og riddere fra flere lande suppleret med 10-15.000 lejede armbrøstskytter fra Genova. Den samlede styrke var på (mindst) 30.000 mand.

Den franske taktik var god nok: man ville vente til hele hæren var samlet og udhvilet. Derefter ville man angribe.

Dette var imidlertid mod tidens ridder-idealer: var fjenden i sigte skulle

man angribe. De franske riddere blev derfor hurtigt utålmodige og indledte slaget med en mindre del af hæren, før

den var udhvilet. Først blev armbrøstskytterne kommanderet i kamp, men da de blev mødt med en styrtregn af engelske pile (der blev afskudt over en halv million pile under slaget) og da de samtidig havde problemer med armbrøsterne, trak de sig tilbage. Dette var helt uacceptabelt for de franske riddere, der begyndte at hugge de flygtende genovesere ned, hvorefter de angreb englænderne.

Resultatet blev en overvældende sejr til Englænderne. Selv mistede de nogle hundrede mand, hvorimod franskmændenes tab løb op i tusinder - heriblandt mere end ét tusinde riddere.

Nutidig kommentar

Frater Ursus har måske ret i sine overvejelser, om slag bliver vundet eller tabt - men hans forventninger til, at man ville tage ved lære af slaget ved Crécy, har vist sig at være naive.

Nogle år efter gentog historien sig ved Poitiers (i 1356) og senere igen ved Agincourt (1415). Dette blev afslutningen på riddernes betydning som tung kampenhed.

Senere i historien får man endnu en gentagelse af franskmændenes fejl: i slaget ved Little Bighorn. General Custer foretog et ikke-planlagt angreb med en lille styrke totalt udmattede soldater for at opnå personlig berøm-

melse - og resultatet blev det totale nederlag.

Bornholmsk middelalderbryg

*Af Mark Langhave og Hans-Jørgen "Øl-Older" Olsen.
Bragt i Ølentusiasternes Blad*

Nyt fra solskinsøen

Danske Ølentusiasters lokalafdeling Nordbornholm har afholdt et arrangement på Middelaldercentret i Østerlars

Arrangementet var desværre ramt af sommerferie, men heldigvis havde jeg muligheden for at møde op og fik en

meget god oplevelse.

13 personer fra øl-lavet på Middelaldercentret, i kostumer fra dengang, var mødt op med mad og middelalderbryg.

Blommes Bryghus

Til maden havde vi medbragt lidt for-

skellige øl. Hans-Jørgen havde lidt af sit eget hjemmebryg, en mørk IPA. og jeg havde tre forskellige bryg fra Blommes Bryghus, en hvede, en IPA og en stout. Blommes Bryghus er Anders, Bjarne Blomquist og undertegnede, som har forsøgt os med lidt hjemmelavet øl. Og for at være helt sikre havde vi tre liter middelalder-bryg fra Esrum kloster med.

Det var en god aften, hvor vi fik smagt lidt forskelligt. Til sidst, for ikke at ødelægge smagsløgene, fik vi ægte middelalderbryg lavet i åbne kar. Det første var fra et bryg, der var 5 dage gammel, men holdt sine 7,5%,

Det var en smagsoplevelse, man ikke glemmer, og efter et par nip til øllet diskuterede vi, hvad det var, vi smagte. Øllet var meget humlet og havde en syrlig smag af ? ja måske Lambic, med ikke ret meget sødme.

Det andet bryg var 3 1/2 uge gammelt og holdt 5,7%. Brygget var tilsat enebær, og det skulle være et endnu ringere bryg. Men til brygmester Hans- Jørgens overraskelse var den blevet lidt mindre syrlig og havde fået en tydelig

eftersmag af enebær, hvilket nok skyldtes lagringen. Men det smagte stadigvæk som middelalderbryg. Det er ikke sidste gang, vi skal besøge bryggerlavet på Middelaldercenteret.

Det kan anbefales at besøge Middelaldercenteret i Østerlars, hvis man som ølentusiast holder ferie på Bornholm. Her kan man få en snak med en fra bryggerlavet.

Hvis det er muligt at smage på deres bryg, kan det give en idé om, hvad vores forfædre har måttet igennem, før de fandt den rigtige måde at brygge det øl, som vi kender det i dag.

Sommerradio på P4

Her i sommer, den 24. juni, kontaktede Danmarks Radio ølentusiasterne på Bornholm, for at de kunne deltage i en udsendelse fra Svaneke Bryghus, hvor man skulle snakke om øl.

Jeg havde fået et af vores medlemmer, Lars Madsen, som også selv brygger både hjemme og på Middelaldercentret med til udsendelsen.

Vi fandt ud af, at vi skulle være med til en blindsmagning, og da øllet blev sat på bordet, var det i neutrale glas. Vi fik snakket om de forskellige øl, men vi kunne ikke smage, hvilke øl eller bryggerier øllet kom fra. Til gengæld fik vi snakket om datomærkning på øl. Vi mener, at man skal mærke øl efter, om det skal drikkes med det samme, kan gemmes x antal uger, eller gemmes i en rum tid. - Og efter en god ølsnak sluttede programmet.

Dulcimer - et gammelt strengeinstrument

Af Lene Halskov Hansen

Dulcimeren og lidt om et engleorkester og stadsmu- sikanter

På engelsk hedder instrumentet ham-
mered dulcimer: En stor kasse med en
frygtelig masse strenge, som man slår
på med to pinde eller "hamre". På
dansk hedder den et hakkebræt, den
findes dog også omtalt i danske kilder
som pantalon. Det har næppe været et
meget udbredt instrument i Danmark,
men kendes dog.

Dulcimeren kendes helt tilbage til Kina
for omkring 2.000 år siden. På et tids-
punkt nåede instrumentet til England,
hvor det frem til vores tid har været
brugt i den traditionelle engelske dan-
semusik. I Danmark kan den i dag be-
skues i Rynkeby Kirke. Rynkeby Kirke
er kendt for sine fantastiske kalkmaleri-
er med 31 engle, der spiller på forskel-
lige instrumenter. Alle englene har de-
res opmærksomhed fast rettet mod en
Kristus-figur, der næsten ser ud, som
om han dirigerer orkestret.

Det er den største og mest omfattende
afbildning af musikinstrumenter i Dan-
mark.

De fleste kalkmalerier i Danmark er fra
middelalderen, men der findes også et
pænt antal, som er malet efter reforma-
tionen i 1536, heriblandt malerierne i
Rynkeby kirke, som er fra 1560'erne.
Spor i kalken vidner om, at maleren
oprindeligt har haft en middelalderlig

udformning i tankerne med retfærdig-
hedens sværd og nådens lilje på hver
side af den tronende Kristus. I et andet
billede ses Jomfru Maria og Johannes
på hver side af den korsfæstede Kri-
stus – sådan som man så ofte ser det i
de middelalderlige kalkmalerier. Men
familien Hardenberg, som bestilte ud-
smykningen, fik rettet planerne til efter
de nye reformatoriske tanker.

Englene i Rynkeby Kirke er skåret over
samme læst og klædt i renæs-
sancedragter. Nogle af instrumenterne
er meget omhyggeligt udført i detaljer,
andre er mere usikkert tegnet. Det er
uvist, om maleren har tegnet af efter et
forlæg, eller om han har haft personligt
kendskab til en del af instrumenterne.
Dorthe Falcon Møller, som har beskæf-
tiget sig indgående med instrumenter i
kalkmalerierne, skriver om engleorke-

stret, at det er påfaldende, at det især er folkeinstrumenterne, kendt i Norden, der er malet med flest korrekte detaljer og spillestillinger. Det gælder f.eks. Nyckelharpen, drejeliren og også gengivelserne af en dulcimer. Harperne f.eks. ligner derimod mere ornamenter end egentlige instrumenter.

I alt er der i Rynkeby Kirke 11 blæseinstrumenter, to orgler, 15 strengeinstrumenter, et klaviaturinstrument, en triangl og en engel med bjælder.

En væsentlig, måske afgørende grund til at de gamle traditionelle instrumenter som drejeliren, sækkepiben og måske også dulcimeren forsvandt i Danmark i løbet af 1700-tallet, kan være oprettelsen af Stadsmusikantvæsenet. Systemet med en musikanter, som havde monopol på festmusikken i et bestemt område, kendes fra andre lande. Men forordningen blev strengere fortolket herhjemme og forårsagede, at de moderne instrumenter som violin og messingblæsere fortrængte de gamle instrumenter. Der blev ligefrem lavet husundersøgelser for at få bugt med de såkaldte fuskerspillemand. I en sådan husundersøgelse i 1735 i landsbyen Frederiksberg, neden for det kongelige slot, fandt myndighederne "2de Soldater af den der liggende Commando, som spillede paa et Hackebret og Fiol" (Koudal s. 330).

Litteratur

Dorthe Falcon Møller: Klang på Kalk, Forlaget Falcon 1996, s.110-115.

Jens Henrik Koudal: For borgere og bønder, Stadsmusikantvæsenet i Danmark 1660-1800, Museum Tusculanums Forlag 2000. En velskrevet og anbefalelsesværdig doktorafhandling.

Lene Halskov Hansen er magister i nordisk folkemindevidenskab. Kontakt:

lene@bornholmsmiddelaldercenter.dk

Bill og hans dulcimer—se hans web-sted og hør hvordan dulcimeren lyder på

<http://www.billrobinson-dulcimer.com/>

Billed og link tilføjet af Ole Boyer Pedersen

Funnikke

Kontor- & Datahuset på Bornholm
Snellemark 45 - 3700 Rønne
Telefon 56 95 12 69 - Telefax 56 95 69 50

Nyt fra lavene

Aktivitetskalenderen udgår

Vennekredsens web-sted er netop blevet opdateret – bl.a. med en informativ aktivitetskalender, der kan vise alle aktiviteter eller aktiviteter for et enkelt lav.

Da en web-baseret kalender er mere dynamisk og dermed også mere aktuel, vil vi fra nu af kun bringe kalenderen i Herolden, hvis de enkelte lav ønsker det.

Nyt fra lavene genopstår

De sidste sider i hvert nummer af Herolden vil fra nu af være reserveret til lavenes egne beretninger om aktiviteter, der har fundet sted, eller til annoncering af kommende aktiviteter.

Vinterkurser 2006-2007

Centret tilbyder igen weekendkursus for Vennekredsens medlemmer.

Vi yder hjælp til mønstre og konstruktion af egne dragter samt hjælp til klipning og syning af dragter.

Vi underviser i fremstilling af middelalderstøvler, snøresko, bæltter, punge og tasker i læder. Har du lyst til at støbe eller smede et spænde til din dragt, er det altid om lørdagen.

Centeret har materialer, du kan købe: Hør i forskellige farver, mønsterpapir, læder i forskellige tykkelser og farver, sølv og bronze til smykker. Vi kan har også adresser til forskellige firmaer, som sælger uldstoffer.

Skrædderlavet underviser i forskellige håndværksmetoder vinteren igennem, samme weekend, som der er kursus. Dekorering af læder, broderi på dragter, brikvævet bånd, nålebundne luffer og sokker. Håndsyningsmetoder og brikvævet bånd, vævet på dragten. Knaphuller, knapper og snørehuller.

Kurserne afholdes **den første weekend i hver måned** fra kl. 10-16 - husk madpakke.

Vi starter 4/5 november, 2/3 december, 6/7 januar, 3/4 februar, 3/4 marts, 31/1 april, 5/6 maj.

Tilmelding

Du skal tilmelde dig senest en uge før kurset afholdes til underviserne, som er:

Anne Christensen: 5696 6848 eller mail@annec.dk

Helle Pfeiffer: 5696 6090 eller helle.pfeiffer@pc.dk

Hildegard af Bingen-lavet Program for vinteren 2006-2007

7. december kl. 19.00

Middelalderfilm. Hyggeaften med film i ”biografen”. Medbring selv popcorn og juleknas. Det er endnu ikke bestemt hvilken film vi skal se. Ansvarlig Thomas.

11. januar kl. 19.00

Lægens bord. Tema om lægekunst, pest m.m. Nærmere beskrivelse kommer på senere tidspunkt. Vibeke laver suppe (lille suppe-tillæg må påregnes). Ansvarlig Birgitte og Thomas.

1. februar kl. 19.00

Ridderlighed m.m. En aften med snak om ridderlighed (og måske om filosofi og natursyn/verdenssyn). Ansvarlig Bjørn og Thomas

22. februar kl. 19.00

Brittas skønhedssalon. Vi fremstiller middelaldercreme, snakker om urter, laver urtesuppe og hygger. Et lille gebyr til materialer på påregnes. Ansvarlig Britta.

15. marts kl. 19.00

Middelalderens videnskaber. En gennemgang af tidens videnskaber og vidensniveau. Ansvarlig Bjørn.

12. april kl. ?

Rituelle handlinger på Nordbornholms helleristninger. I forbindelse med Naturvejlederkonferencen er det muligt at vi kan deltage som statister i et shamanistisk ritual med både formidling og levendegørelse af bronzealderens kultpladser. Ansvarlig Thomas.

13. maj kl. ?

Urtetur til Frenne. Lægeurter, krydderurter, snapseurter, spådomsurter og kærlighedsurter – nu pibler guds gaver op af jorden og præsenterer sig i al sin pragt. Tag en nyrøget sild og en lille én til halsen med på denne vennekreds-skovtur i selskab med godtfolk i vandresko og forårshumør.

08. juni kl. ?

Vennekredsen indtager Christians Ø. Vi planlægger en tur til ”Øen”. Med overnatning i gymnastiksalen og/eller i telt. Natur- og kulturhistorie vil blive gennemgået, balladesang og aftenhygge er obligatorisk og måske tager bryggerne en ø-øl med? Nærmere detaljer og pris følger på et senere tidspunkt. Ansvarlig Kisser og Hans Jørgen.

Kontaktperson for Hildegard af Bingen lavet:

Thomas Guldbæk thomas@bornholmsmiddelaldercenter.dk

Gruppebillede fra afslutningsfesten 20 oktober 2006